

УДК 373.62:745.5 (043.5)

ПЕДАГОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ ПРОГРАМИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ «ХУДОЖНЯ ОБРОБКА МАТЕРІАЛІВ»

Омельчук Олександр Васильович
м.Тернопіль

Розроблено структуру і зміст авторської програми за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів», яка опановується за технологічним профілем. Проведено педагогічне обґрунтування структури та змісту програми за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів». Здійснено експертне оцінювання, яке підтвердило, що макет авторської програми з профільного навчання за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів» для учнів 10 – 11 класів, відповідає більшості критеріїв відбору та дидактичним принципам формування змісту.

Ключові слова: навчальна програма, профільне навчання, художня обробка матеріалів, спеціалізація.

В інструктивно-методичних листах щодо вивчення трудового навчання (технологій) і креслення зазначається, що профільне навчання може здійснюватися за авторськими програмами з інших, не передбачених переліком, спеціалізацій лише за наявності відповідного грифа Міністерства освіти і науки [5, с. 4], з метою експериментального дослідження нами були внесені зміни до типової навчальної програми технологічного профілю. Передумовою цих новацій став ґрунтовний аналіз структури та змісту програмного навчального матеріалу зі спеціалізації «Художня обробка матеріалів» освітньої галузі «Технологія» для учнів 10 – 11 класів.

Нажаль, проведений аналіз типових програм профільного навчання для учнів старших класів (зокрема, спеціалізації «Художня обробка матеріалів»), показав, що їх підготовка здійснювалася без дотримання єдиного концептуального підходу до структурної побудови, без урахування дидактичних принципів і вимог до формування змісту, міжпредметних і внутрішньопредметних зв'язків, гендерних особливостей, без логічного поділу змісту на інваріант-

ну та варіативну складові тощо. Крім цього, у структурі навчальної програми не знайшлося місця вивченню таких популярних в Україні видів народного декоративно-ужиткового мистецтва, як вишивка, ткацтво, художня обробка металів, писанкарство, бісероплетіння та ін.

Незважаючи на істотну динаміку зміни змісту технологічної освіти (зауважимо, що за останні понад 20 років шкільний предмет «Трудове навчання» переживає зміну третього покоління змісту), педагогічна наука, а звідси й загальноосвітня школа далі знаходяться у полоні застарілих поглядів, про що свідчить, як зазначалося вище, недосконалість структури та змісту типової навчальної програми профільного навчання за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів».

Все це зумовило необхідність розробки структури і змісту нової програми спеціалізації «Художня обробка матеріалів», яка опановується за технологічним профілем.

Зміст освіти у навчальних закладах регламентується державними стандартами, які закладають підґрунтя її формування. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України за № 1392 від 23 листопада 2011 р. прийнятий новий Державний стандарт, впровадження якого в частині базової загальної середньої освіти здійснюється з 1 вересня 2013 р., а повної освіти – з 1 вересня 2018 року [2]. У зв'язку з тим, що експериментальне дослідження розпочато у 2010 р., тому при розробці структури і змісту програми спеціалізації «Художня обробка матеріалів», яка опановується за технологічним профілем, ми дотримувалися попередньо ухвалених нормативних документів: Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова КМУ за № 24 від 14 січня 2004 р.) [3], наказу МОН України за № 893 від 01 жовтня 2008 «Про затвердження структури технологічного профілю на-

вчання для 12-річної школи» [8], наказу МОН України за № 1021 від 28 жовтня 2010 року «Про надання навчальним програмам для 11-річної школи грифа «Затверджено Міністерством освіти і науки України» [7], навчальної програми «Технології. 10 – 11 класи: Технологічний напрям. Спеціалізація «Художня обробка матеріалів» [11] та ін.

Мета статті – педагогічно обґрунтувати структуру та зміст програми за спеціалізацією «художня обробка матеріалів», яка опановується за технологічним профілем.

Нині в галузі вітчизняної освіти відбувається поступовий перехід від адаптивно-дисциплінарної моделі побудови змісту до особистісно-орієнтованої, тому широкого поширення набуває концепція варіативності змісту освіти. «Особистісно-орієнтований зміст освіти має бути спрямованим на розвиток цілісної людини, її природних особливостей (здоров'я, спроможності мислити, відчувати, діяти); соціальних властивостей (бути громадянином, трудолюбивим тощо); якостей суб'єкта культури (свободи, гуманності, духовності, творчості). При цьому розвиток природних, соціальних і культурних основ здійснюється у контексті змісту освіти, що має загальнолюдську, національну й регіональну цінність» [10, с. 7].

Технологічна освіта в умовах профільної школи забезпечує можливість варіювати зміст навчання відповідно до потреб, нахилів і здібностей учня. Особистісно-орієнтована спрямованість творчої технологічної діяльності перетворює процес профільного навчання з монолітного і незмінного у варіативний, відкритий для оперативних змін, в якому школяреві не нав'язується та не обмежується свобода вибору, а навпаки надається можливість свідомого вибору індивідуальної освітньої траєкторії відповідно до власних інтересів, потреб і здібностей. Такий зміст повинен формувати не сукупність розрізнених і відчужених від особистості знань, а внутрішній духовний світ, культурні та життєві потреби, що сприяють соціалізації та самореалізації особистості в культурно-освітньому просторі.

Зважаючи на сучасні тенденції дотримання варіативності при проектуванні змісту освітньої галузі «Технологія», розроблена авторська навчальна програма спеціалізації «Художня обробка матеріалів» містить інваріантну (стабільну) і варіативну складові та має таку структуру:

1) інформаційно-методичну частину – містить матеріал, який дає можливість учителю технологій розв'язувати завдання навчально-виховного процесу (пояснювальна записка, список рекомендованої літератури, перелік інформаційно-комунікаційних засобів, критерії оцінювання навчальних досягнень учнів тощо);

2) нормативну частину – містить мету і завдання програми, перелік знань й умінь, які має набути старшокласник після її засвоєння, час на вивчення окремих тем, розділів та навчального предмету в цілому;

3) констатувальну частину – розкриває зміст навчального матеріалу (інваріантний, який вивчається всіма школярами; варіативний – специфічний для кожного виду декоративно-ужиткового мистецтва, який вибирається учнями залежно від уподобань, інтересів, нахилів, здібностей, гендерного поділу).

Інваріантна складова навчальної програми спеціалізації «Художня обробка матеріалів» має сприяти розвитку в учнів конструктивного мислення та творчих здібностей, вихованню національної свідомості, творчого ставлення до праці, глибокого розуміння цінності національної культури у світовому полікультурному просторі, формуванню вмін створювати оригінальні форми декоративно-ужиткових виробів, розробляти орнаменти, підбирати кольори та техніки декоративного оздоблення; працювати з різними інформаційними джерелами, ІТ-технологіями, здійснювати дослідницьку діяльність під час виконання дизайн-проекту, проводити невеликі за обсягом економічні розрахунки.

Варіативна складова навчальної програми спеціалізації «Художня обробка матеріалів» формується за гендерним принципом і передбачає для дівчат оволодіння такими декоративними техніками, як вишивка, ткацтво, в'язання, розпис тканини, художня обробка соломки, бісерне рукоділля, писанкарство та ін.; для хлопців – художня обробка деревини (випалювання, розпис, різьблення, інкрустація, інтарсія, блочна мозаїка тощо), худож-

ня обробка металів (декоративне ковальство, художнє лиття, карбування, металопластика, басма, дифування та ін.), художня кераміка, лозоплетіння та ін., а також технологіями виготовлення декоративно-ужиткових виробів з використанням вищезазначених технік і технологій.

Виконання варіативної складової програми передбачає використання школярами попередньо отриманих знань композиційних побудов, законів формотворення і кольорознавства, що дає можливість у разі успішного засвоєння практичних навичок, розвинути художньо-естетичні смаки та якості творчої особистості. Варіативна складова, незважаючи на її практичне спрямування, вимагає від старшокласників знань з історії, народознавства, краєзнавства, рисунка, композиції, матеріалознавства, технологій, а також умінь розробляти дизайн-проекти, здійснювати їх аналіз, готувати проектно-технологічну документацію тощо.

Програмою не передбачається поділ навчального матеріалу на практичні і теоретичні заняття. На кожному занятті виділяється до 15 % часу для повідомлення відомостей мистецтвознавчого чи техніко-технологічного характеру з обраного виду художньої обробки матеріалів, а на практичну роботу – решта 85 % загального бюджету навчального часу. Особлива увага звертається на оволодіння школярами безпечними прийомами роботи, дотримання санітарно-гігієнічних вимог, технологічної та виконавчої дисципліни.

На заняттях доцільно використовувати як натуральні зразки виробів відомих народних майстрів та продукцію місцевих художніх промислів, так навчально-наочні посібники з декоративно-ужиткового мистецтва (альбоми, рисунки, світлини, схеми, крафди тощо). Крім цього, доцільно організувати екскурсії до слайдних музеїв, на художні виставки, проводити зустрічі з членами Спілки народного мистецтва України, конкурси творчої майстерності, майстер-класи, презентації, вернісажі тощо.

У програмі з кожного виду художньої обробки матеріалів пропонується приблизний перелік об'єктів праці, встановлений з урахуванням регіональних особливостей і традицій. Крім того, зважаючи на індивідуальні творчі здібності і можливості учнів, рівень їхньої попередньої підготовки, інтереси та побажання, вчитель може рекомендувати деяким з них поглиблене вивчення окремого виду художньої обробки матеріалів, що виходить за межі навчальної програми.

У процесі вивчення варіативної складової навчальної програми спеціалізації «Художня обробка матеріалів» старшокласники повинні:

– знати властивості й особливості обробки природних, тканих або конструктивних матеріалів; характеристику інструментів, пристроїв, обладнання для виконання формотворчих і декоративних робіт; техніки виконання декоративних елементів і мотивів; технології виготовлення декоративно-ужиткових виробів; вимоги до готових виробів, правила зберігання та догляду за ними; правила безпечної праці та санітарно-гігієнічні норми;

– вміти визначати властивості (декоративні, фізичні, хімічні, механічні та ін.) сировини та матеріалів; правильно добирати матеріали, інструменти, пристрої, обладнання для виготовлення декоративно-ужиткових виробів; володіти техніками формотворення та декорування; проводити кінцеве опорядження декоративно-ужиткових виробів тощо.

Вивчення окремих видів художньої обробки матеріалів завершується виконанням творчого проекту – дизайн-розробкою декоративно-ужиткового виробу, втіленням його в матеріалі та публічним захистом. Захист творчих проектів проводиться на основі ґрунтовного аналізу якості дизайн-розробки, художньо-естетичних властивостей виготовленого декоративно-ужиткового виробу, а також вміння школярем обґрунтувати власний вибір та провести морфологічний аналіз кінцевого результату. Після вивчення кожного з видів художньої обробки матеріалів обов'язковими є організація публічного захисту дизайн-проектів і декоративно-ужиткових виробів на засіданні шкільної художньої ради, яка складається з учнів, педагогів і батьків. Завершальним етапом профільного навчання старшокласників художньої обробки матеріалів є організація наприкінці навчального року шкільної виставки творчих проектів і готових декоративно-ужиткових ви-

робів.

Крім цього, відповідно до положення про державну підсумкову атестацію, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України за № 94 від 18 лютого 2008 р., учні 11 класу, які навчаються за технологічним профілем, складають державну підсумкову атестацію з технологій у навчальних закладах, на базі яких вони вивчали профільні предмети [9]. Склад комісії та порядок оформлення документації заздалегідь визначаються спільно місцевими органами управління освітою й адміністраціями загальноосвітніх навчальних закладів за основним місцем навчання учнів. Державна підсумкова атестація здійснюється відповідно до «Збірників завдань для державної підсумкової атестації з технологій». Однак у межах дослідно-експериментальної роботи за ухвалою педагогічної ради Вілійської школи та погодженням з Шумським районним відділом освіти Тернопільської області нами були внесені додаткові завдання для підсумкової атестації старшокласників.

Педагогічне обґрунтування структури та змісту програми профільного навчання за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів» вимагало використання різних методів дослідження. Так, з-поміж інших було обрано метод моделювання змісту, який передбачав виявлення найоптимальнішого варіанту навчально-пізнавальної діяльності старшокласників і максимально відповідав соціальним, дидактичним та виховним вимогам.

Як зазначалося вище, важливе місце при розробці та вдосконаленні змісту займало його структурування, тобто дотримання чіткої послідовності розташування навчального матеріалу, системності його викладу, повноти і конкретності, а також логіки формування знань й умінь старшокласників з художньої обробки матеріалів. Структурування здійснювалося шляхом складання графів і матриць, які дозволили отримати оптимальне поєднання тем у розділах навчальної програми. При цьому, нами була використана методика, запропонована О. Киверялгом у науковій праці «Методи дослідження в професійній педагогіці» [4, с. 214]. Оперуючи набором навчальних тем, змінювалося їх розташування в матриці програм і отримувалися різні варіанти графів, які наочно демонстрували вади структури. Цей метод дозволив видозмінювати матриці, а звідси – й вдосконалювати структуру та зміст навчальної програми спеціалізації «Художня обробка матеріалів».

З метою вдосконалення змісту навчальної програми нами було проведено її обговорення й експертне оцінювання згідно з методикою, запропонованою Г. Мельник [6, с. 75]. В обговоренні макету програми продовж 2010 р. брали участь вчителі технологій та образотворчого мистецтва, а також керівники художньо-прикладних гуртків загальноосвітніх шкіл і позашкільних навчально-виховних закладів, які проходили курси підвищення кваліфікації у Тернопільському та Львівському обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти. До обговорення програми також були залучені викладачі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка, Комунального закладу Львівської обласної ради «Бродівський педагогічний коледж імені Маркіяна Шашкевича». У процесі обговорення в структуру і зміст програми виносилися певні зміни, доповнення, враховувалися пропозиції і побажання педагогів щодо вивчення та розташування окремих тем, використання регіональних особливостей виготовлення декоративно-ужиткових виробів тощо.

Паралельно проводилося експертне оцінювання макету програми профільного навчання за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів» для учнів 10 – 11 класів. З метою об'єктивності експертного оцінювання спочатку був проведений розподіл педагогів на групи, залежно від стажу та рівня їхньої кваліфікації. До першої групи ввійшли експерти з вищою (технологічною або художньою) освітою, стажем роботи понад 5 років, а також викладачі ВНЗ з науковими ступенями і званнями; у другій групі переважали експерти з вищою та неповною вищою освітою та педагогічним стажем до 5 років. Наступним етапом став розподіл педагогів на групи за рівнем компетентності у галузі художньої обробки матеріалів.

Усього в обговоренні й експертному оцінюванні програми брало участь 142 педагоги. Після ретельного аналізу програми експерти відповідали на питання анкети, висловлювали критичні зауваження та побажання щодо змістового наповнення. Водночас експерти майже одностайно підтримували ідею поділу програми на інваріантну та варіативну складові, використання гендерного підходу й обов'язкового виконання творчого проекту з наступним його публічним захистом перед шкільною художньою радою. Особливо цікавими були міркування експертів щодо рівнів засвоєння школярами розділів інваріантної складової програми, їх інформативного обсягу, дотримання наступності та міжпредметних зв'язків, узгодженості кількості годин на вивчення окремих тем тощо. З допомогою розробленої анкети, визначався рівень репрезентативності і компетентності експерта, при цьому використовувалася модифікована методика Б. Гершунського [1, с. 97 – 98], а відповіді експерта на запитання анкети дозволяли оцінити навчальну програму за 10-бальною шкалою.

Згідно з результатами анкетування до першої групи було віднесено експертів із високим рівнем компетентності, репрезентативність яких становила $K_1 = 0,84$, а до другої – з середнім рівнем компетентності (репрезентативність $K_2 = 0,79$). Згідно з методикою Б. Гершунського, мінімальний показник репрезентативності групи експертів має складати $K = 0,67$, тому нами враховувалися оцінки двох експертних груп.

Дані анкетування засвідчують, що оцінки експертів на всі питання анкети є вищими за середнє значення, звідси – зміст навчальної програми спеціалізації «Художня обробка матеріалів» відповідає більшості критеріїв відбору та принципам його формування. Водночас у процесі обговорення й експертного оцінювання макету навчальної програми нами все ж були внесені певні зміни і доповнення, а також враховані слушні пропозиції та побажання експертів.

Макет авторської програми з профільного навчання за спеціалізацією «Художня обробка матеріалів» для учнів 10 – 11 класів пройшов експертне оцінювання, яке підтвердило його відповідність більшості критеріїв відбору та дидактичним принципам формування змісту.

Отже, з позицій процесуально-технологічного підходу професійне навчання художньої обробки матеріалів в умовах старшої загальноосвітньої школи можна розглядати як педагогічну систему, в якій зміст виконує чітко означену функцію, нерозривно пов'язану з іншими складовими цієї системи – методами, формами і засобами. Це зумовлює розробку методики організації навчально-виховного процесу, спрямованого на розвиток політехнічних знань, конструктивних умінь і творчих здібностей старшокласників.

Література та джерела

1. Гершунский Б.С. Прогнозирование содержания обучения в техникумах / Борис Семенович Гершунский. – М.: Высш. шк., 1980. – 144 с.
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету міністрів України за № 1392 від 23 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#n9>.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету міністрів України за № 24 від 14 січня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/24-2004-п>.
4. Киверялг А.А. Методи дослідження в професійній педагогіці / Антс Аугустович Киверялг. – Таллін: Валгус, 1980. – 334 с.
5. Методичні рекомендації щодо вивчення трудового навчання (технологія) і креслення у 2011 / 2012 навчальному році // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2011. – № 7 – 8. – С.2-4
6. Мельник Г.М. Формування базових професійних якостей в учнів профільних класів на заняттях з народних художніх ремесел: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 «теорія та методика навчання» / Мельник Галина Миколаївна. – К., 2004. – 235 с.
7. Наказ Міністерства освіти і науки України за № 1021 від 28 жовтня 2010 року «Про надання навчальним програмам для 11-річної школи грифа «Затверджено Міністерством освіти і науки України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/?uid=28.10.10>
8. Наказ Міністерства освіти і науки України за № 893 від 01 жовтня 2008 «Про затвердження структури технологічного профілю навчання для 12-річної

- школи». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/?uid=01.10.08>
9. Наказ Міністерства освіти і науки України за № 94 від 18 лютого 2008 р. «Про затвердження Положення про державну підсумкову атестацію учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0151-08>
10. Сидоренко В. К. Нові орієнтири реформування трудового навчання в загальноосвітній школі / Віктор Констянтинович Сидоренко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 1. – С. 7 – 10.
11. Технології. 10 – 11 класи: Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Технологічний напрям. Спеціалізація «Художня обробка матеріалів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/education/average/prog12/hud_obrobka.doc

Разработана структура и содержание авторской программы по специализации «Художественная обработка материалов», которая развивается по технологическим профилям. Проведено педагогическое обоснование структуры и содержания данной программы по специализации «Художественная обработка материалов». Осуществлен экспертное оценивание, которое подтвердило, что макет авторской программы профильного обучения по специализации «Художественная обработка материалов» для учащихся 10 – 11 классов, соответствует большинству критериев отбора и дидактическим принципам формирования содержания.

Ключевые слова: учебная программа, профильное обучение, художественная обработка материалов, специализация.

The structure and content of the author's programme in specialization «art processing of the materials», developing to the technological profile, has been proposed. Pedagogical rationale of the structure and content of this programmer has been conducted. The expert estimation which confirmed that the layout of the author's programme of the profile training in specialty «the art processing of the materials» for 10 – 11 grades meets most criteria of the selection and didactic principles of the content.

Key words: curriculum, specialized education, art processing of materials, specialization.